

A közvetlen gyártói felelősség kiterjesztése a „privity of contract” elvének terhére

1. Kötelezettség és felelősség egyes kérdései a „privity of contract” elve kapcsán

A kötelezettségek keletkezésének, amelyeken a felelősség alapul számos módja lehet. Ahogy arra Krokovay Zsolt is rávilágít, a kötelezettség létrehozása nem csak egyoldalú előnyökkel jár, mindig többoldalú viszonyt feltételez, egy egyszerű megállapodástól egészen a törvényes szerződésekkig, amely mindenképpen feltételezi az előnyök és hátrányok elosztásában a „méltányos egyenértékűséget”.¹

Az európai polgári jogi tradíciónk része, hogy egy szerződés konszenzuális jellegére tekintettel kizárólag a megállapodásban részes felek közötti relációban hozhat létre jogokat és kötelezettségeket, így megalapozva a jogviszony relatív szerkezetét.

Az éles elhatárolás az abszolút és relatív szerkezetű jogviszonyok között megjelenik valamennyi jelentős hagyománnyal bíró európai jogrendszerben, így mondhatni, hogy a „privity of contract” doktrínája mélyen az államok jogi tradícióiban gyökerezik. A doktrína pedig racionális alapokon elsődlegesen az ellenszolgáltatás hiánya, mint feltétel mentén határozható meg. Amennyiben nincs ugyanis ellenszolgáltatás, úgy nyilvánvalóan nem lehet valaki köteles teljesíteni, illetve megfordítva a tételt, úgyszintén nem lesz jogosult a teljesítés követelésére. Csak speciális esetben telepíthető ettől eltérő felelősség.² Mindez azonban jogdogmatikai szempontból komolyan érinti a jogi felelősségről alkotott képünket is, hiszen élesen elhatárolandó a szerződések jogától, így elhelyezve az ilyen felelősséget a deliktális felelősség rendszerében.³

Függetlenül attól, hogy a szabályozási megoldás kontinentális vagy közös jogi alapjait tekintjük kiindulópontnak, általános követelménye a relatív szerkezetű jogviszonyoknak, hogy harmadik személyek számára azok akarától függetlenül jogot vagy kötelezettséget ne teremtsen.

A „privity of contract” dogmatikai álláspontjának gyakorlati érvényesülésével szemben általános tapasztalat az, hogy a fogyasztói minőségi kifogások rendezése során általában közvetlenül nem kizárólag a forgalmazó, hanem valamilyen formában a gyártó vagy szervize is eljár, mindaddig, amíg számára ez egyébként költséghatékony. Ezáltal azonban a minőségi kifogások intézése során bár a felelősségi lánc szervezetenként tökéletesen elhatárolható elemekből épül fel, ugyanakkor a gyakorlatban a felelősségi lánc sokszor mégis teljesen összerosódik.

2. A közvetlen gyártói felelősség kiterjesztése:

Elméleti és gyakorlati modellek uniós tagállamokban

A jelentősebb hatályos polgári jogi kódexek alapvetően mind a római jogból megismert szabályokhoz hasonló megoldásokat alkalmaznak a kellékszavatossági felelősség kérdéseinek rendezésére. Sőt azt is mondhatjuk végső soron, hogy a felelősség modern jogi doktrínái alapvetően a római jog „hagyatékán” nyugszanak.⁴

A közvetlen gyártói felelősség kiterjesztése ugyanakkor valódi jogtörténeti tradíciókkal nem bír, a hibás teljesítés vonatkozásában pedig kifejezetten idegennek hat az általánosan elfogadott jogelméleti elhatárolások szempontjából közelítve. Mindazonáltal a felelősségi lánc defektusait felismerve már az Európai Unió több tagállamban kialakították a közvetlen gyártói felelősség jogi kereteit.

Több elméleti modellje is elképzelhető a közvetlen gyártói felelősségnek. Az egyik legszélsőségesebb megoldás a gyártó teljes felelőssége volna, amely esetén valamennyi igény közvetlenül a gyártóval szemben volna érvényesíthető, ezzel a felelősségi lánc teljes egészét megkerülve. Ennek a megvalósíthatóságával szembeni legjelentősebb gyakorlati szempontú kritika a gazdaságosság kérdése felől jelenik meg. A gyártó költségeit ugyanis

1 KROKOVAY Zsolt: Miért és miként kell felelnünk in Felelősség (szerk.: Krokovay Zsolt), Budapest, L'Harmattan, 2006., 139-143. o.

2 Jean Fitzgerald, Laurence M. Olivo: Fundamentals of Contract Law, Emond Montgomery Publication, 2005., 87-88. o.

3 Barbara PISA, Gian Antonio BENACCHIO: The harmonization of civil and commercial law in Europe, Budapest, Central European University Press, 2005., 110. o.

4 Martin Schermaier: New Law Based on Old Rules: Antecedents and Paragons of the Modern Law on Producers' Liability in **European Perspectives on Producers' Liability: Direct Producers' Liability for Non-conformity and the Sellers' Right of Redress** (szerk.: Martin Ebers, André Janssen, Olaf Meyer), München, Sellier European Law Publishers, 2009., 80. o.

jelentős mértékben növelné ez a megoldás, amely hosszabb távon a piaci verseny jelentős csökkenését vonná magával. Az elméleti modell másik véglete az a megoldás volna, ha magára a gyártóra bízna a jogalkotó a kötelezettségvállalása mértékének meghatározását, ezáltal versenyt generálva a felelősségre vonatkozó kötelezettségvállalások szintjén. Az összes többi lehetséges megoldás, mint elméleti modell, a gyártó forgalmazóéhoz képest korlátozott, de mégis pontosan meghatározott, egyébként közvetlen felelősségének eseteit határozza meg.⁵

A gyakorlatban érvényesülő megoldások áttekintésére az Európai Bizottság ezen tárgykörben a tagállamoknak kérdőívet küldött, amelyben a tagállamoknak a közvetlen gyártó felelősséggel kapcsolatos szabályozási megoldásairól és lehetséges bevezetéséről kért információkat. A kérdőívre adott válaszokból egyértelműen kiderült, hogy már jelenleg is több tagállamban működnek a közvetlen gyártói felelősség különböző konstrukciói.⁶

A közvetlen gyártói felelősség régi hagyományokon nyugvó megoldás a francia jogban, amely leginkább a Cour de cassation jogfejlődést elősegítő, kiterjesztő jogértelmezéseinek köszönhető. Elfogadott álláspont, hogy a keresethez való jog a dolog adásvételével együtt járó egyfajta „tartozék”, amely szükségszerűen kapcsolódik a szerződés tárgyát képező dolog adásvételéhez és átruházódik a végső felhasználóra is. A végső felhasználó és az értékesítési lánc első eleme, a gyártó között pedig egyfajta hallgatólagos megállapodás van, így pedig az azonos célú szerződések egyfajta szerződési csoportot alkotnak. A közvetlen gyártói felelősség törvényi alapját egyébként a szavatossági igények érvényesítésével összefüggésben a Code Civil 1641. cikke adja; ez igazolja a közvetlen gyártói felelősség szerződéses jellegét.

A finn Kuluttajansuojalaki 5. fejezetének 18. § és 19. §-a rögzíti, hogy a vevő elsődlegesen a hiba kijavítását vagy hibátlan termék szolgáltatását kérheti, amennyiben pedig erre nincs lehetőség, úgy a fogyasztó árszállításra vagy a jogügylet felbontására jogosult. A fejezet 31. § (1) bekezdése értelmében pedig a vevőnek biztosítani kell a jogot, hogy hibás teljesítéssel összefüggő előzőekben meghatározott igényeit az értékesítési lánc korábbi szintjén álló vállalkozással szemben is érvényesíthesse. Ez a megoldás a szerződési lánc kvázi egyetemleges felelősségét irányozza elő. A közvetlen gyártói felelősség pedig valójában mintegy speciális kellékszavatosság érvényesül a jogi szabályozásban.

A lett szabályozás szerint – hasonlóan a finn megoldáshoz – a forgalmazó és a gyártó egyaránt felelősséggel tartoznak a szerződés hibás teljesítéséért, így a Patērētāju tiesību aizsardzības likums 28. cikkének (1) bekezdése alapján az eladótól vagy a gyártótól kérhető a vételár leszállítása, a hiba megszüntetése, vagy az ebből fakadó költségek megtérítése, csere, vagy végső soron a vételár visszafizetése.

Az előzőektől eltérően a portugál Decreto-Lei n.º 67/2003 6. cikke a gyártói felelősséget a javítás vagy csere igényére korlátozza. Ezen túlmenően a gyártót terhelő felelősség alóli kivétel, ha a hiba kizárólag az eladó termékre és használatára vonatkozó nyilatkozatából, vagy a termék rendeltetésellenes használatából ered. Ugyancsak nem terheli a gyártót felelősség, ha a terméket nem hozta kereskedelmi forgalomba, nem üzleti tevékenységre gyártotta vagy hozta forgalomba, vagy ha egyébként a körülményekre való tekintettel a forgalomba hozatalkor a termék hibája valószínűsíthetően nem állt fenn. Végső soron pedig a gyártó részére a felelősség alóli mentesség lehet az is, ha a gyártó már több mint tíz éve hozta forgalomba a terméket.

A spanyol jogi szabályozásban az acción contra el productor alapjait a Real Decreto Legislativo 1/2007 124. cikke határozza meg. Ennek értelmében a portugál szabályozáshoz hasonlóan a vevő közvetlenül a gyártóval szemben érvényesítheti a javításra vagy cserére irányuló igényét. Ezzel a spanyol jog bár a gyártó kettős felelősségét teremti meg, egyrészt a forgalmazó, másrészt a vevő irányába, ugyanakkor fontos kiemelni, hogy a forgalmazóhoz képest a fogyasztó irányába a gyártó felelőssége csak szubszidiárius jellegű.⁷

Ugyancsak kiegészítő lehetőségként funkcionál a közvetlen gyártói felelősség a svéd jogi szabályozásban. A Konsumentköplag (1990:932) 46. §-a alapján ha az eladó fizetésképtelen, felfüggesztette üzleti tevékenységét, vagy egyébként nem található, a vevő akkor jogosult igényeit az értékesítési lánc korábbi szintjén állókkal szemben érvényesíteni.

A szlovén Zakon o varstvu potrošnikov 16. cikkének (4) bekezdése a gyártót kötelezi arra, hogy gondoskodik javító-karbantartó feladatok ellátásáról a jótállási időszak vagy annak bármilyen kiterjesztése alatt. A jogszabály 20. cikke alapján a gyártó (és márkaszervize) elsődleges kötelessége a termék javítása, amennyiben azonban

⁵ Chris WILLET: Direct Producer Liability in Modernising and Harmonising Consumer Contract Law: With Reference to the Planned Horizontal Consumer Contract Directive (szerk.: Geraint HOWELLS - Reiner SCHULZE), München, Sellier European Law Publishers, 2009., 189-209. o.

⁶ Az Európai Közösségek Bizottsága: A Bizottság közleménye a Tanácsnak az Európai Parlamentnek a fogyasztási cikkek adásvételének és a kapcsolódó jótállásnak egyes vonatkozásairól szóló, 1999. május 25-i 1999/44/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv végrehajtásáról, közte a gyártó közvetlen felelősségének bevezetésére vonatkozó elemzésről, Brüsszel, 24.4.2007, COM(2007) 210 végleges, 12-13. o.

⁷ Hazánkban az Új Polgári Törvénykönyv normaszövege javaslata alapján került volna bevezetésre a termékszavatosság jogintézménye. A fogyasztói igények terjedelme a portugál és spanyol jogi szabályozáshoz hasonlóan a javítás vagy csere követelésének lehetőségére terjedt volna ki. Az Új Ptk. tervezete emellett a portugál megoldáshoz hasonlóan kivételeket állapított volna meg a felelősség alól (összhangban a hatályos termékfelelősségi szabályokkal).

ennek nem tesz eleget 45 napon belül, úgy a fogyasztó csere iránti igényét érvényesítheti, végső soron pedig jogosult a vételár visszafizetését kérni.

3. Fogyasztóvédelmi szempontú gyakorlati analízis: érvek pro és kontra

Jelentős érv lehet a közvetlen gyártói felelősség mellett az, hogy a fogyasztó valódi szakértelemmel és a méretgazdaságosság okán magasabb volumenű szervizkapacitásokkal rendelkező vállalkozásnál érvényesítheti igényeit, ilyen formán reális lehetőséget kapva a hibás teljesítés miatti igényei hatékonyabb kielégítésére.

A lehetőségek körét tekintve fontos kiemelni azt is, hogy a közvetlen gyártó felelősség hosszabb távon valódi alternatívát jelenthet az igények érvényesítése során. Emellett az Európai Unió, mint egységes gazdasági térség szintjén is értelmezhetőek várható előnyök, a bevásárló turizmusra gyakorolt ösztönző hatásban. A közvetlen gyártói felelősség ugyanis lehetővé teszi, hogy a forgalmazóknál általában nagyobb piaccal rendelkező, több tagállamban is ismert gyártók neve és közvetlen felelőssége a termékhez fűződő fogyasztói bizalom növelésére kedvezően hasson.

Gyakorlati szempontból az egyik legjelentősebb gyengesége a közvetlen gyártói felelősségnek a gazdasági versenyszférában a kockázatvállalás mértékének igazságtalan elosztása az értékesítési láncban részes felek között („felelőtlen” köztes eladók). A közvetlen gyártói felelősség jogi konstrukciói alkalmazásával kapcsolatos lényeges kihívás továbbá a felelősségi lánc további összemosódásának veszélye. Előfordulhat ugyanis az ellentmondásos helyzet, hogy a gyártó közvetlen felelőssége esetén a fogyasztói igények intézése két különböző jogcímen ugyanahhoz a vállalkozáshoz kerül.

Ugyancsak gyakorlati szempontú probléma a fogyasztói igények gyártónál történő érvényesítése esetén az esetleges távolság, illetve a gyártói ügyintézési kapacitások túlterheltsége, amely jelentős kényelmetlenséget okozhatnak a fogyasztóknak. Arról az esetről pedig még említést sem tettünk, amikor a közvetlen gyártói felelősség egyszerűen nem nyújt semmilyen többlet jogorvoslati lehetőséget a fogyasztók számára, mert a gyártó EU-n kívüli székhelyű, az importőr pedig jogutód nélkül megszűnt⁸.

4. A fogyasztói jogok közösségi szintű maximum harmonizációjának perspektívái

Az előbbieken felvázolt gyakorlati jellegű problémák mellett a közvetlen gyártói felelősség jogi konstrukciói alkalmazhatóságának a legjelentősebb kihívását a normatív környezet közösségi szintű irányvonalainak meghatározása jelentheti, gondolva itt elsősorban a közösségi szinten a fogyasztói jogok érvényesülése tárgyában az Európai Bizottság által korábban javasolt, maximum harmonizációt előíró szabályozás későbbi lehetőségére.

Az irányelvek minimum harmonizált rendszerének alkalmazásával magasabb védelem szükségessége esetén lehetőség van az irányelvekben megállapítottaknál szigorúbb követelmények meghatározására tagállami szinten fogyasztói szerződésekre, (ebből következik a Vékás Lajos által említett egyoldalú kógenca⁹), amely lehetőség megszűnik a maximum harmonizált területeken.

Az Európai Bizottság a minimum harmonizáció elégtelenségét felismerve 2004-ben indította a fogyasztóvédelmi joganyag átvilágítását, amelynek eredményeként az Európai Bizottság 2008-ra elkészített egy konkrét javaslatot,¹⁰ amely a fogyasztói jogok maximum jogharmonizációját irányozta elő a belső piacon.¹¹

Ezzel kapcsolatban a német Bundesrat által a 2009. március 6-án a Bizottsághoz továbbított véleménye szerint a tervezett szabályozás kiterjedtebb kell, hogy legyen, mint ahogy az a javaslatban szerepel; egyebekben pedig aggodalmait fejezte ki a maximum harmonizációt illetően is, megkérdőjelezve az Európai Közösségek jogalkotási kompetenciáját e területet érintően és összességében úgy ítélte meg, hogy a javasolt szabályozás összeegyeztethetetlen az arányosság és a szubszidiaritás elvével.

Mindazonáltal eltérő véleményekkel is találkozhattunk. A német állásponttal szembeni legfőbb érv, hogy a szabályozás tagállami szinten nem hatékony, a minimum harmonizáció mellett megjelenő eltérő szabályozások egyrészt csökkentik a fogyasztói bizalmat, másrészt a fogyasztóvédelem magas szintjének megvalósítása is rendkívüli nehézségekbe ütközik. Ez tükröződött vissza az angol House of Lords európai uniós ügyekkel foglalkozó

8 i.m. Chris WILLET 188-209.

9 VÉKÁS Lajos: Az új Polgári Törvénykönyv előkészítése, In: Polgári jogi kodifikáció – korszerűsítés vagy korszakváltás (IV. Tudományos Diákköri Konferencia 2000. november 10-12.). Budapest, ELTE ÁJK 2001, 15-48.

10 Javaslat: az Európai Parlament és a Tanács irányelve a fogyasztók jogairól, Brüsszel, 8.10.2008, COM(2008)614 végleges, 2008/0196 (COD)

11 SZIKORA Veronika, A fogyasztóvédelmi jog történeti kialakulása Európában, különös tekintettel a magánjog-egységesítési folyamatokra. In: Magyar fogyasztóvédelmi magánjog - európai kitekintéssel, Szikora Veronika (szerk.), Center Print Nyomda, Debrecen, 2010., 26-28.

bizottságának első állásfoglalásából is, amely szerint támogatandó a hatályos irányelvek felülvizsgálata, azzal a céllal, hogy az irányelvek között fennálló inkonzisztencia és a B2C relációban a minimumharmonizáció miatt kialakult fragmentált szabályozási környezet megszüntethető legyen.

A House of Lords érveivel szemben megjegyezendő azonban, hogy az Európai Bizottság által javasolt irányelv elfogadása akár a közvetlen gyártói felelősség egyes tagállamokban kimunkált jogelméleti és gyakorlati megoldásainak elvesztését is eredményezheti, tehát nem feltételek (és áldozatok) nélküli a fogyasztóvédelem magas szintjének megvalósítása szempontjából.

A Bizottság is felismerte végül azt a helyzetet, hogy a maximum harmonizáció nem csak a minimum harmonizációt megengedő rendelkezések hatályon kívül helyezését eredményezné, hanem egyben egyes tagállamokban a fogyasztóvédelem szintjének megváltozását is (akár negatív irányba is). Ezt tükrözi Viviane Redingnek az Európai Parlament Belső Piaci és Fogyasztóvédelmi Bizottsága előtt 2010. március 15-én tartott beszéde, amelyben egyértelműen kifejezésre juttatta, hogy a Bizottság időlegesen letett a maximum harmonizáció lehetőségéről. Mindazonáltal, ahogy Viviane Reding beszédében kiemelte, a maximum harmonizáció ugyanakkor mégsem teljesen elvetett lehetőség, csupán újragondolást igényel az, hogy mely területekre terjedjen ki az.

Továbbra is kérdés marad ugyanakkor, hogy a polgári jogi kodifikáció hazai irányvonalainak pontos meghatározásában van-e jelenleg egyáltalán értelme a közvetlen gyártói felelősség jogintézményének kimunkálására. Ugyanis amennyiben az Európai Unió valamennyi területre vonatkozóan maximum harmonizált szabályok mentén fektetné le a jövőben a belső piacon, úgy várhatóan számos kimunkált jogintézményünk vesztene el véglegesen létjogosultságát, így többek között a kötelező jótállás, vagy a jelenleg még hatályba nem lépett szabályokban megjelölt termékszavatosság jogintézménye.

Álláspontom szerint az előzőekben bemutatott gyakorlati fogyasztóvédelmi jellegű problémák súlyára – így a felelősségi lánc összemosódása és a fogyasztói igények érvényesíthetőségének nehézségei – tekintettel azonban a jogalkotói szándék bizonytalan pozíciói mellett is szükséges feltételei volnának a magasabb védelmi szintet előírányzó fogyasztóközpontú jogi gondolkodásnak a közvetlen gyártói felelősség bővítését megalapozó termékszavatosság szabályai., melynek kereteinek meghatározásában több meglévő európai modell is alapul szolgálhat számunkra.

Felhasznált irodalom, források

Barbara PASA, Gian Antonio BENACCHIO: *The harmonization of civil and commercial law in Europe*, Budapest, Central European University Press, 2005.

Chris WILLET: *Direct Producer Liability in Modernising and Harmonising Consumer Contract Law: With Reference to the Planned Horizontal Consumer Contract Directive* (szerk.: Geraint HOWELLS - Reiner SCHULZE), München, Sellier European Law Publishers, 2009.

Jean FITZGERALD, Laurence M. OLIVO: *Fundamentals of Contract Law*, Emond Montgomery Publication, 2005.

KROKOVAY Zsolt: *Miért és miként kell felelnünk in Felelősség* (szerk.: Krokovay Zsolt), Budapest, L'Harmattan, 2006.

Martin SCHERMAIER: *New Law Based on Old Rules: Antecedents and Paragons of the Modern Law on Producers' Liability in European Perspectives on Producers' Liability: Direct Producers' Liability for Non-conformity and the Sellers' Right of Redress* (szerk.: Martin EBERS, André JANSSEN, Olaf MEYER), München, Sellier European Law Publishers, 2009.

SZIKORA Veronika, *A fogyasztóvédelmi jog történeti kialakulása Európában, különös tekintettel a magánjog-egységesítési folyamatokra*. In: *Magyar fogyasztóvédelmi magánjog - európai kitekintéssel*, Szikora Veronika (szerk.), Center Print Nyomda, Debrecen, 2010.

VÉKÁS Lajos: *Az új Polgári Törvénykönyv előkészítése*, In: *Polgári jogi kodifikáció – korszerűsítés vagy korszakváltás* (IV. Tudományos Diákköri Konferencia 2000. november 10-12.). Budapest, ELTE ÁJK 2001.